

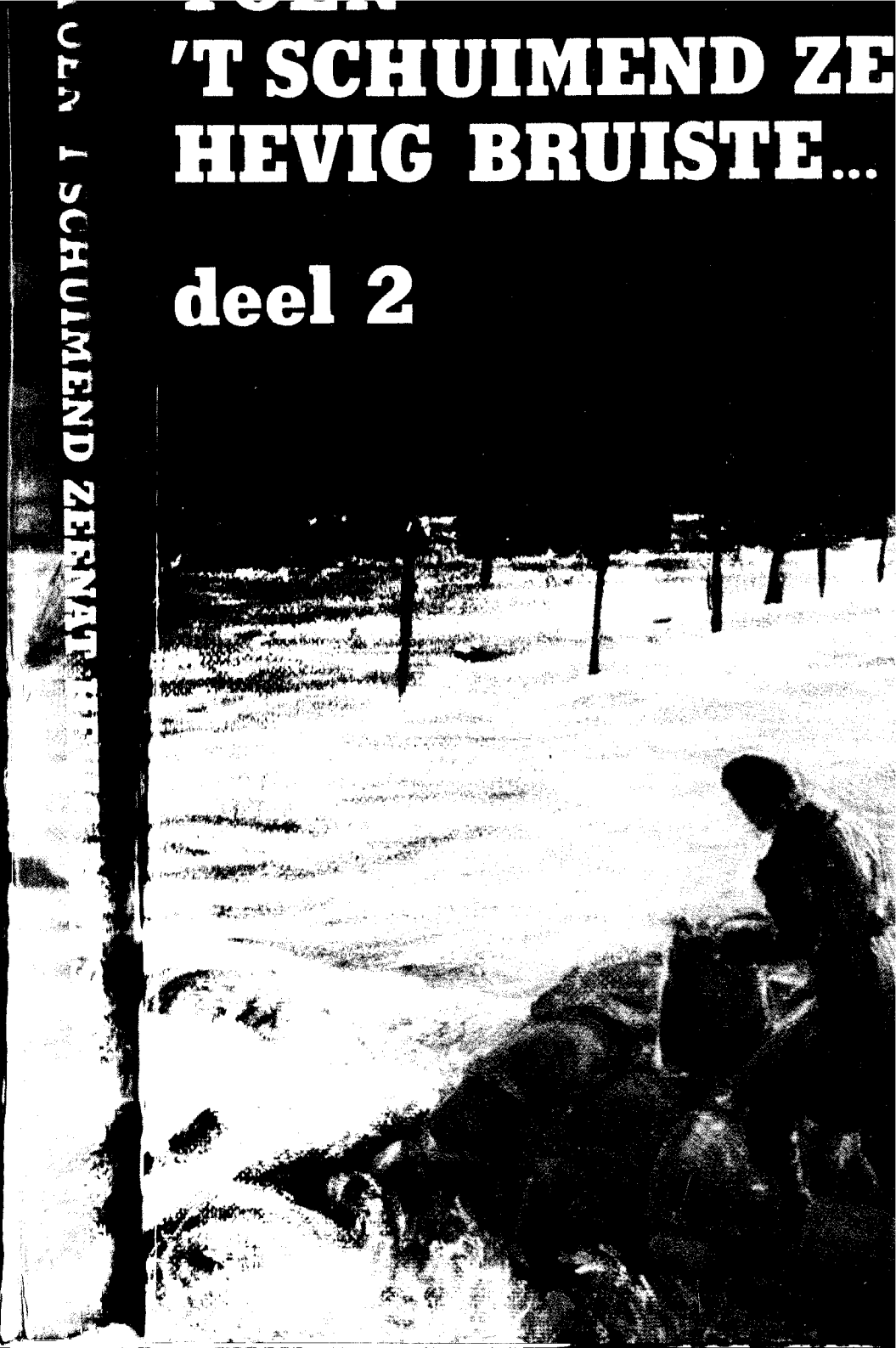
DEN HERTOOG B.V. - HOUTEN/UTRECHT

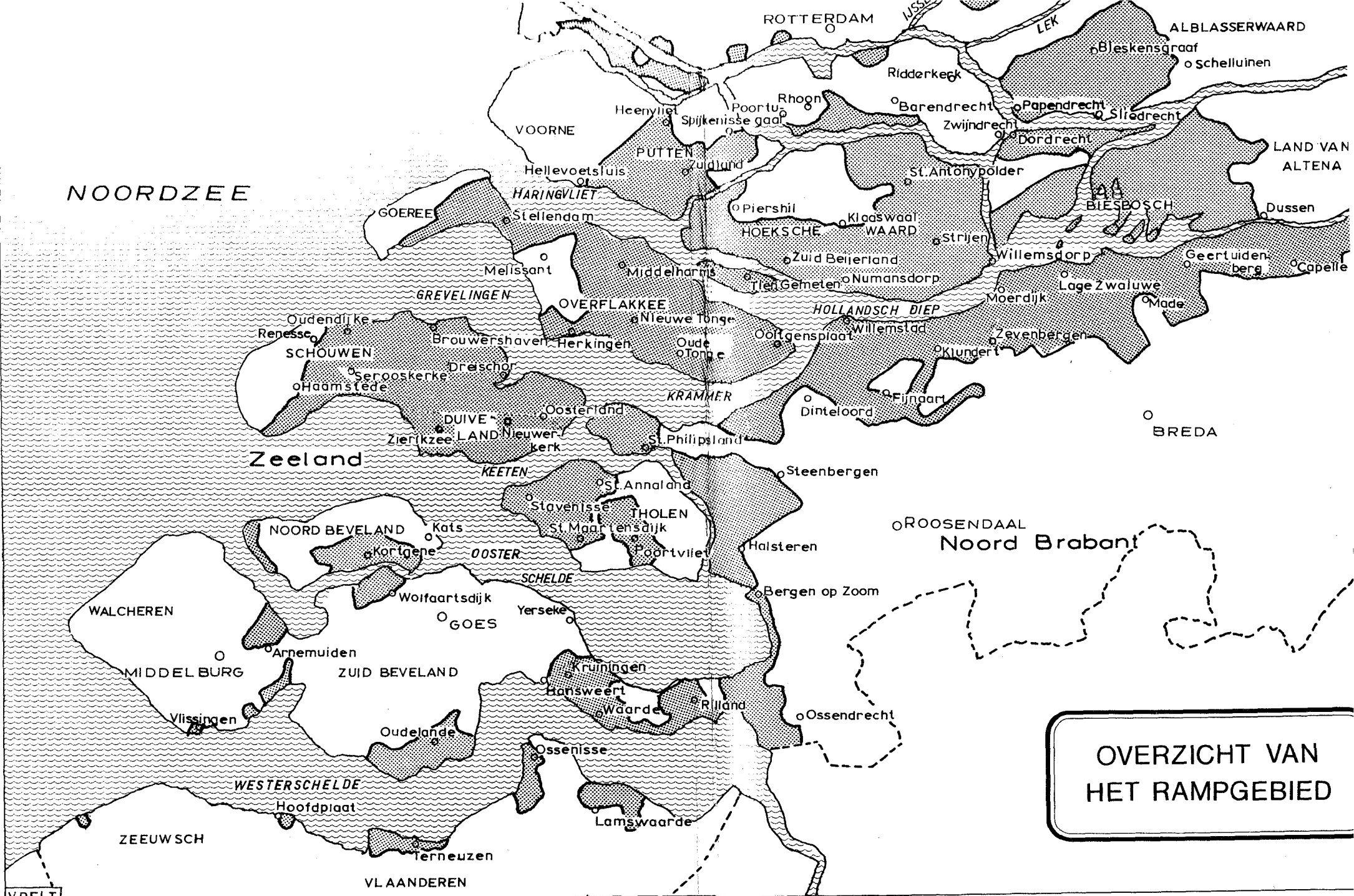
ISBN 90 331 0334 6

DEEN I SCHUIMEND ZEEFAT

'T SCHUIMEND ZE
HEVIG BRUISTE...

deel 2

OVERZICHT VAN HET RAMPGEBIED

Toen 't schuimend zeenat hevig bruiste

DEEL 2

felde
ndr 67

~

RIK VALKENBURG

Toen
't schuimend zeenat
hevig bruiste

VERHALEN OVER EN IMPRESSIES VAN
DE WATERSNOOD VAN 1953

DEEL 2

DEN HERTOG B.V. - HOUTEN/UTRECHT - 1983

Assistentie bij de interviews, de compositie en het maken van foto's:
Conny van Manen
Omslagontwerp: Joh. Kollaard

© 1983 Den Hertog bv, Houten/Utrecht
ISBN 90 331 0332 X

INHOUD

Proloog 9

SERIE I

1. Een onvergetelijke daktocht 12
2. Alles was wit van het zout 15
3. We zakten door het ledikant 19
4. Met zo'n bordje konden ze mij niet tegenhouden 22
5. Ik kon toen niet meer praten 26

SERIE II

6. Ik had verschrikkelijk veel medelijden 30
7. Een kleine roeiboet wrong zich door de golven 33
8. De vingers in de oren 37
9. Bij zijn huis wachtte hem een nieuwe verschrikking 40
10. Met negen kinderen op wat drijvend stro 44

SERIE III

11. O, moeder, kijk eens, mijn vriendin is er niet meer 52
12. Wonden werkten samenbindend 56
13. De vriendin was er toch nog 58

SERIE IV

14. De dominee luidt de klok 62
15. Het schaap droeg de herder 67
16. Dominee in lieslaarzen 71

SERIE V

17. Het ledikantje dat op het water dreef 76
18. Een ontzettende aanblik 79
19. Hommeldebommel, daar viel hij van achterover 83

20. Een 'ijselijk' transport 87
 21. De dood slaat toe 90
 22. O God, heilig zijn Uw wegen 93
 23. Toen kwam er een boot uit Yerseke 97
 24. Dood en leven op een zolder 100
 25. Best wel gelukkig 104
 26. We hadden in ieder geval een Toevlucht 107

SERIE VI

27. Vooraf 112
 28. De luiken werden reeds gesloten 116
 29. Ze stuitten op een Duitse patrouille 119
 30. Nog maar net een maand getrouwd 122
 31. De hond was de eerste die in de roeiboort sprong 126
 32. Nog lang en gelukkig . . . 132

SERIE VII

33. 'So Bad' -- Zo erg! 136
 34. Een man op het dak 140

SERIE VIII

35. Dat loopt mis 144
 36. We móeten er door 147
 37. Mensen in nood . . . die help je 151
 38. Arme mensen, die deze nacht het eerst aan de beurt komen 157
 39. Wie is wie? 161
 40. Voor wie de nieuwe en voor wie de oude dekens? 165

SERIE IX

41. Twee mensen in een telefoonpaal 170
 42. Het klaaghuis aan de Molendijk 175

SERIE X

43. Van alle kanten kwamen noodberichten binnen 181
 44. Dat haalt-ie nooit 189

45. We moeten springen 192
 46. Alles verloren en alles behouden 198
 47. We hebben de hele week gebakjes gegeten 202
 48. Overal hulp vandaan 205

SERIE XI

49. Dat was één van de dingen, die ik nooit vergeten zal 210
 50. Francientje wil ook helpen 213
 51. Francientje helpt nog meer 217
 52. Francientje krijgt een briefje 221

SERIE XII

53. Een dominees-echtpaar in Oud-Beyerland 226
 54. In het aangezicht van de dood 229
 55. Zouden de lakens het houden? . . . 232
 56. Onbeschrijfelijk . . . tóch uitkomst! 236
 57. Het gezin weer herenigd 240

SERIE XIII

58. Een heerlijk bad en een dito bed 244
 59. Van een meisje en een jongen; hun ouders zijn er niet
 meer . . . 248
 60. Wat overkom ik toch . . . 250
 61. Ik binne verzurgd as een prins 256
 62. Onbewoonbaar verklaarde woning 261

SERIE XIV

63. Wat zit er onder die kurk? . . . 268
 64. Houdt Gij ons toch maar veilig, beschermend in Uw hand 274

SERIE XV

65. Gij doet de mens wederkeren tot verbrijzeling 280
 66. Gij overstroomt hen, zij zijn gelijk een slaap 287

Dertig jaar . . .

Hoe is het mogelijk? Alweer dertig jaar geleden dat de Ramp in het door het water getroffen gebied, plaatsvond.

't Lijkt soms nog zo dichtbij.

Veel is er gebeurd, na die tijd, ook aan het herstel en de verbetering van de dijken. Veel dingen zijn ook veranderd. Zeker ook wat betreft het toerisme, met name in Zeeland.

De tijd gaat door en de ontwikkelingen ook. Ontwikkelingen met een positief verloop, maar ook ontwikkelingen die negatief beoordeeld zullen worden.

't Schuimend zeenat', deel II, is echter geen documentaire over het rampgebeuren of wat er daarna geschiedde, maar veelmeer een boek met verhalen en impressies van hen die de ramp zelf beleefden.

Een weergave dus van leed, verdriet, maar ook van geloofservaring.

We schreven hierover in onze proloog van: 'Toen 't schuimend zeenat hevig bruiste', deel I. We mogen u daarnaar verwijzen, want veel daarvan geldt ook voor dit tweede deel over het rampgebeuren.

Het wat meer inleidende documentaire-gedeelte van deel I, gaan we in dit tweede deel uiteraard niet herhalen. Daarom starten we gelijk met de ons 'life' vertelde verhalen. Ook mochten we foto's en enkele verhalen overnemen uit 'De Spiegel' van die tijd, waar we soms dankbaar gebruik van maakten.

Dit boek is ingedeeld in series en hoofdstukken.

Elke serie bevat een aantal verhalen, die met elkaar te maken hebben.

We starten in Nieuwe Tonge en maken daarna een soort rondrit, om dan weer op het eiland Goeree-Overflakkee te eindigen, in de plaats Oude Tonge.

We hopen dat ook dit boek een goede kijk zal geven op wat de Ramp in die tijd betekende voor hen die er bij betrokken waren, en dat er van daar uit een getuigenis tot de lezer zal komen.

Rik Valkenburg

SERIE I

Familie Van den Doel-Vroegindewey in Nieuwe Tonge

Mevrouw Van den Doel-Vroegindewey

Een onvergetelijke daktocht

'Brr, wat koud!

En moet ik dáár door?

Maar dat kán toch niet?

Moet je eens even kijken! . . . Ik ben wel een el breed en dat raampje is nauwelijks een halve meter.

Daar kan ik toch nooit dóór!?' . . .

't Zal toch moeten . . . anders blijf je hier alleen achter en aanstonds verdrink je.'

'Nee, nee, dat wil ik niet.

Laat me alsjeblijft niet in de steek.

Maar hóe moet ik daar nu dóór?' . . .

'Weet je wat, we hakken het hele dakraam er uit, dat scheelt een stuk. Dan nog even flink duwen, dan redden we het wel.'

De aangesprokene zet een gezicht, dat meer ontreddering dan redding vertolkt. Maar er is geen keus.

'Móet het?' . . .

'Absoluut, vrouw.'

'Nou, dan moet het maar.'

Tjonge, wat is het bitter koud.

Huilend buldert de wind naar binnen.

De kinderen staan al buiten op het dak te kleumen.

Steenkoud, maar minder gevaarlijk dan binnen.

De vrouw, die door het dakraam moet, huivert opnieuw. Gelukkig is ze wel van zessen klaar, maar dit is toch wel een bijna onmogelijke situatie, waar ze nu voor staat.

Zoiets heeft ze nog nooit meegemaakt.

Boven het gebrul van de stormwind klinkt het gekraak van de spanten van het dakraam.

'En nu moet je komen, vrouw, anders is het spoedig te laat.'

'Nou, vooruit dan maar' . . .

Ondanks de hevige koude, wordt het nog een warm karweitje om het nogal gevulde lichaam van deze huismoeder door het ook nu nog te smalle gat te wringen.

dak te huiveren.

Nou ja, huiveren . . . Haar kinderen huiveren en dat neemt de huiver van een moeder voor zichzelf vaak weg. De kinderen vragen, zonder dat met woorden te zeggen, beschutting. De moeder geeft die . . .

Maar het moeilijkste moet eigenlijk nog komen. Opeens schijnt er een gedempt lichtje in het donker en er klinkt een waarschuwend, bijna dreigende stem van een buurman: 'Je móet er af hoor. Nu! Het water komt nog steeds hoger!' . . .

Dat is gemakkelijker gezegd dan gedaan. Hoe moet je hier nu van het dak afkomen?

De huizen staan op een oplopende weg.

Ginds aan het eind van het blok lokt de redding.

Maar hoe moet je er afkomen in deze storm, met deze kinderen, in dit donker? . . .

We luisteren even naar wat deze moeder er zelf verder over vertelt:

'We moesten toen de hele straat langs, over de daken, waar gelukkig latjes bevestigd waren. Als er één latje niet goed zat dan waren we verdronken, maar die latjes waren allemaal erg stevig. Terwijl ik boven over dat dak ging, woei er een noordwesten wind. Mijn man zei: 'Kom nou naar beneden, want je zou hier nog verdrinken.'

We hadden twee varkens, en die beesten zaten elke morgen te wachten op een beetje melk en korstjes brood, die de kinderen van ons niet opaten. Nou en ik zat boven op het dak en hoorde ze blêren, want het water was al in dat hok gespoeld. Ik wou ze nog redden. Op zo'n moment doe je gekke dingen. En toen begon het te hagelen en te regenen. Ik moest me ergens aan vasthouden, want je kon natuurlijk niks zien. En het was toch zo bitter koud. We zaten toen ook nog met een jongetje van vier, die niet over de daken kon lopen' . . .

Tja, wat moet er gebeuren met dat jongetje? . . .

Alleen al het staan hier is voor het ventje gevaarlijk genoeg, laat staan dat hij zich hier zou moeten voortbewegen langs die latjes. De vraag rijst of een ander het ventje dan niet kan meedragen.

Dat kan, maar voor iemand op z'n eentje is de tocht al levensgevaarlijk. Laat staan met z'n tweeën.

Toch doet de vader wat eigenlijk niet kan.

Hij neemt het kereltje onder zijn arm en waagt de tocht, zoals eens de negerin Elisa over de ijsschotsen.

De beklemming slaat de moeder om het hart als ze haar man, als een schim, met zijn kostbare last, over de daken ziet gaan.

Over deze daken ging de nachtelijke tocht

Eén latje dat verkeerd aangepakt wordt of breekt, dán . . .
De spanning is haast te groot.
De wind striemt het spookachtige beeld op de daken.
Nòg zo'n windvlaag en dan . . .
De kletterende, neerslaande hagelstenen maken het er ook al niet makkelijker op.
De moeder kan de spanning maar nauwelijks dragen.
Hoor, wéér zo'n verschrikkelijke windvlaag!
Houdt haar man het? . . .
O, gelukkig, de schim beweegt zich nog voort, nadert zelfs het eindpunt.
Nog enkele stappen . . .
Daar is hij.
Mét het kind.
Het is gelukt . . .

Alles was wit van het zout

We rijden door Nieuwe Tonge.

't Is een fraaie dag in april.

We liggen op het schema voor, dus er kan nog wat gefotografeerd worden. De kerk noodt daartoe en er is nog wel meer dat voor een opname in aanmerking komt. De fotografe doet haar best, het resultaat zal zeker de moeite waard zijn.

Ergens zien we iemand de stoep schrobben. Die verwacht zeker bezoek. We kijken nog eens goed. Hé, is dat niet het adres waar wij over een kwartiert moeten zijn?

Als het zover is, is de schrobber inmiddels verdwenen en we worden opengedaan door een struise Flakkeese dame, die ons overigens hartelijk verwelkomt. We komen in een gezellig ingerichte kamer terecht, waar ons gesprek zal plaatsvinden.

Maar eerst is er koffie . . .

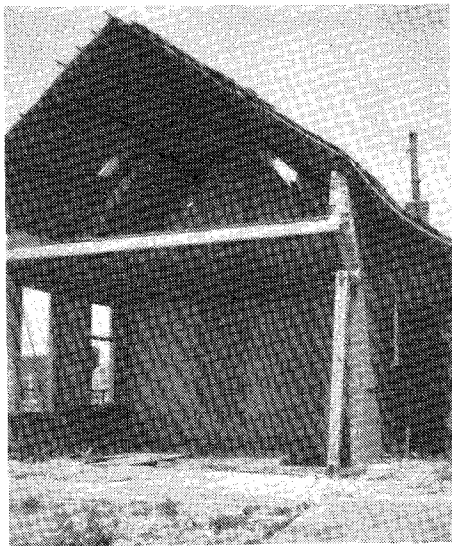
De kamer is weldra geheel gevuld met het niet onaanzienlijk stemgeluid van onze gesprekspartner, die in staat is aan één stuk door haar pikante belevenissen verhalenderwijs op te sommen, en dat allemaal in smeug Flakkees. Mevrouw Van den Doel blijkt van haar meisjesnaam Vroegindewey heten. Ja, u raadt het al, familie van de bekende predikanten uit de Gereformeerde Bond.

In welbespraaktheid doet zij niet onder voor haar geachte neven en dankrijgen we weldra enkele staaltjes van voorgeschoteld.

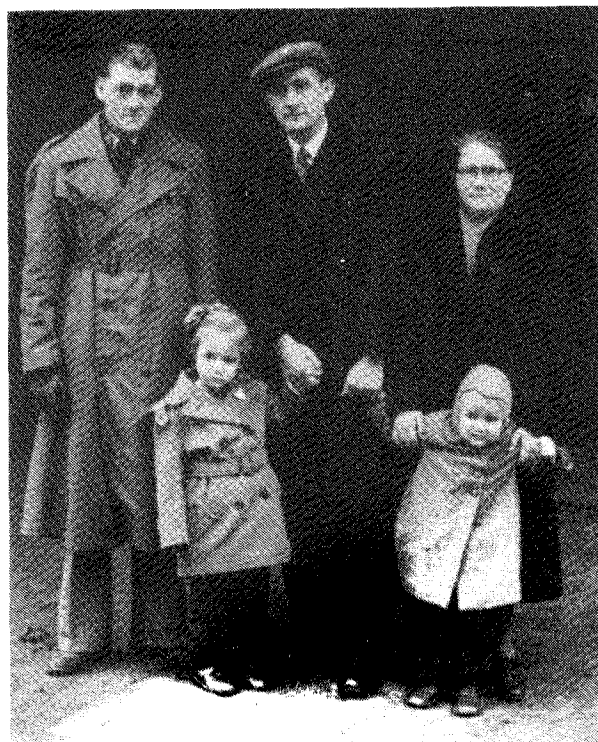
We vragen haar wat haar eerste confrontatie met de Ramp was. Nou, daar hoeft mevrouw niet lang over na te denken. We laten het verhaal zoveel mogelijk in haar eigen stijl, bijna letterlijk vanaf de cassetteband, dat lijkt ons veel aardiger dan het op te poetsen.

Mevrouw Van den Doel-Vroegindewey: 'Wij waren lang opgebleven, want een zuster van mijn man (familie Bal-Van den Doel) was een schoonzuster wegbrengen, die naar Canada ging. En toen kwamen we daar en zeiden 's avonds: Wat een weer! Wat een weer! Ze waren daar de Burgemeester Sterkstraat aan het opbouwen en die tonnen van het cement waaiden door de straten heen. Dat was in Nieuwe Tonge. En toen zeiden we: We wachtten eerst nog een poosje om even de berichten van de radio te beluisteren.

Zelf hadden we geen radio, dus we zijn naar de buurvrouw gegaan om de berichten te horen. Maar er waren geen bijzondere berichten. Alles was goed, dus we gingen naar bed. Eigenlijk gingen we heel rustig naar bed. E

Doordat de familie Bal juist deze keer laat naar bed zou gaan, zijn ze gespaard gebleven

Fam. Bal-van den Doel, 13 maart 1953, bij de boot naar Canada nog op de foto

iemand: "Kom eruit, want het water staat in de polder." Het stormde wel, maar daar had je geen erg in. Mijn dochttertje sloep beneden en die sleepten we zo met dekens en al naar boven. Ziezo, die was boven. Maar de jongens kwamen naar beneden, want die hadden hun horloge op de schoorsteen liggen, en mijn man pakte de jongens en hun horloge en stuurde ze zo naar boven. Mijn man pakte de bril en die gooide hij ook naar boven. Ze vroegen aan mij: "Hoe hoog zou dat water komen?" Ik zei: "Nou, een meter."

Ik pakte de naaimachine nog, want ik dacht, die kan ik niet missen. Dat was toen nog in de Oranjestraat, maar die is inmiddels afgebroken. En mijn man riep: "Kom nou, anders verdrink je nog." En ondertussen was het water al gekomen. De stoelen begonnen te drijven en stootten tegen het plafond. We hadden een losse trap, die werd naar boven geslagen. Als ik één seconde had gewacht om naar boven te gaan, dan zou het me niet meer gelukt zijn. Het water was dus tot aan het plafond toe. Nou, en daar zaten we toen, boven. Maar ja, wat zouden we moeten doen als het water nog hoger kwam? We hadden twee heel kleine dakraampjes, maar ik kon daar natuurlijk niet door, want ik was toen ook al zo flink (korpulent).

Enfin, ik ben er door gekomen (zie vorige hoofdstuk) en we kwamen allen veilig aan het eind van het huizenblok, dat hoger gelegen was. Maar daar stond het water toch ook nog tot aan de zolder, het kwam er echter niet overheen. Dus daar zaten we met de kinderen en er waren nog meer mensen met kinderen. Toen zijn we op de zolder bij die mensen gaan zitten. En dat was van een winkeltje. En toen zijn we zo tegen elkaar gaan zitten, de voeten tegen elkaar en er lagen dekens, die we hebben omgedaan. En zo zaten we te wachten. Ik dacht met een man of dertien, maar het kunnen er ook wel achttien geweest zijn. Maar ja, ik was dus zo geschrokken, want mijn man met die kleine Cor onder zijn arm over die latjes . . . ja, dat werkte in mij na. Ik had toen vier kinderen.

Toen we aan het eind van de straat kwamen, hadden de jongens honger en het was nog lang donker. Dus gingen wij eens kijken of er in dat winkeltje nog wat was. Er was een neef van mijn man, die had een kind van anderhalf jaar, maar die was zo wijs geweest dat hij flessen melk had meegenomen. Dat kind had dus wel drinken. Maar verder had je geen eten en geen drinken. We wisten ook niet wat er overal gaande was. We keken een keer door het dakraampje en toen was alles wit van het zout.

Om te kunnen eten moest je van dat huis af. En daar lag wat water en modder, en ook dode dieren en mensen. En de kleine jongens konden zo opgetild worden en door het raam gaan. Toen hebben ze voor ons een vlot

... sprong, ook weer in het water terecht. Het vlot kantelde, maar verder ging het goed.

Nou en daar stonden we toen op de dijk. Familie hadden we niet in de buurt. Dus zei ik: "Laten we maar naar Jeannet toegaan." Toen kwamen ze ons ophalen en belandden we in de herberg. Je had daar vroeger een klein herbergje. En toen kwam ik daar en werd er een kind van mijn zuster in mijn armen peduwd, want mijn zuster was verderop met de kinderen verdronken, zeiden ze. En toen kwam er een tante en die zei dat we bij haar mochten komen. En ik ging toen met mijn man en kinderen naar die tante toe. En mijn man ging toen kleren voor me halen en die kwam terug met een hemdje en een broekje voor een kind van 16 jaar. Dat paste mij natuurlijk helemaal niet, maar ik deed het toch maar aan, want verder had je nog geen kleren. En toen moest ik nog lachen om mijn tante, die is nu 89, maar was toen ook al zo pakkantig. Ze zei: "Ga maar naar boven, pak een ketelpak (overall) van de baas en ga je daar maar drogen".

Huiswe Tonge

K.L.M.-opname van de Kerk en de Ring

We zakten door het ledikant

"Mijn tante zei even later: "Ga maar weer naar beneden. In de garage staan sinaasappelkistjes, die kunnen we wel gebruiken om matrassen op te leggen, dan kunnen daar de kinderen op slapen." Ook konden we er onze aardappelen koken via die sinaasappelkistjes. De kinderen kregen elke dag een schep appelmoes uit de winkel en daar gingen dan die aardappelen door, zodat ze steeds een prakkie hadden.

's Avonds konden ze redelijk goed gaan slapen op die matrassen.

Helaas, het water kwam steeds hoger en we moesten bij die tante vandaan en zo kwamen we in het oudeliedenhuis (bejaardenhuis) terecht. Daar hebben we op de bovenverdieping geslapen, maar wel meer zittend dan liggend. De deuren waren er kapot en het regende en hagelde.

Later vroom het ook flink.

Daar zaten we dan met al die oude mensen op zolder.

Ik ben van m'n leven niet zo koud geweest als daar op die zolder. We hebben er wel een dag of drie gezeten.

Vlak in de buurt lag ergens een kind van twee jaar, hoorde ik, en dat kind kon niet eens meer huilen.

Toen ben ik dat kind gaan halen, maar ik had er nog nauwelijks de kracht voor.

Terwijl ik thuis kwam, zakte ik in elkaar en kon niet meer . . .

Nu moest ik dus naar bed, maar dat wilde ik eigenlijk niet met al die kinderen.

Het moest toch!

Máár . . . we hadden maar één bed en daar sliep een man op. Nou, daar kwam ik naast te liggen. Het was de 'aanstaande' van mijn nichtje . . .

Het was overigens geen ledikant dat op meer personen berekend was, dus zakten we er nog door ook.

Nou, daar lig je dan . . . We hebben er later hevig om moeten lachen, maar op zo'n moment vergaat het lachen je wel.

De volgende dag vertelde de vriend van m'n nichtje tegen mijn man: "Ik kan er niks aan doen, Van den Doel, maar ik heb vannacht naast je vrouw geslapen, man" . . .

Je keek er in die tijd gewoon niet naar. Het speelde geen rol. Het ging er om of je je lijf kon redden en dat van je gezin. Bovendien heerste er in die tijd een buitengewone saamhorigheid.